D·N
4/7 1948

Det finska valet

Riksdagsvalet i Finland har givit resultat som nära överensstämmer med de vackraste förutsägelserna på den demokratiska sidan. Kommunisterna har drabbats av ett kraftigt bakslag. Hur det står till med mandatfördelningen inom det folkdemokratiska förbundet — mellan kommunister och s. k. enhetssocialister — är av underordnad betydelse. Kommunisternas bundsförvanter med statsminister Pekkala i spetsen har råkat ut för samma öde som Mazepa och hans kosacker. Det finns inte längre någon anledning att ge dem så framskjutna poster i regeringen. Kommunisterna gör nog för egen del anspråk på de platser som de kan få i en ombildad samlingsministär, men partiet trängs in i ett hörn. Regeringsledningen tillfaller helt naturligt agrarerna och socialdemokraterna, de två största och framgångsrikaste partierna. Deras ledande män "i den högre skolan", Kekkonen och Fagerholm, kan betraktas som huvudkonkurrenter om statsministerposten. Den omtänksamme presidenten sörjde för att de på olika sätt aktivt medverkade vid rysk-finska paktens utformning i slutskedet, personliga insatser på "Paasikivilinjen" som ryssarna borde uppskatta. Presidenten håller dem båda faderligt i handen, markerande att de har hans förtroende.

Om ryssarna föreställt sig att den flotta gesten med nedskärning av det återstående skadeståndet till 50 procent skulle göra folkflertalet välvilligare mot kommunisterna, så har de emellertid nu tagits ur sin villfarelse. Den köpenskapen var för grov! Huvudfrågan vid valet var för eller mot verklig demokrati, och där lät den långt övervägande majoriteten av arbetare och småfolk inte distrahera sig genom än så fördelaktiga medgivanden. Valet — det första efter krigets avslutning — blev en otvetydig viljeyttring, en med hänsyn till förhållandena inom östzonen sällsynt manifestation av demokratisk motståndskraft och nationell självkänsla. Dessutom blev det en ståtlig borgerlig framgång.

Kommunistministern Hertta Kuusinens bragelöfte att Finland snart skulle gå den tjeckoslovakiska vägen ser alltså inte ut att kunna uppfyllas i första taget — i varje fall inte genom de finska kommunisternas egen maktutveckling. Tvärtom kommer de att utestängas från nyckelställningen i inrikesministeriet. Det steg till avveckling av kommunistinflytandet inom polisväsendet som togs genom Leinos avlägsnande från polisministerposten kommer att fullföljas. Att en kvalificerad folkmajoritet gillar den fasta handens politik mot hemmakommunisterna är uppenbart. Socialdemokraternas framgångar visar tillräckligt tydligt att denna opinion är förhärskande inom arbetarrörelsen. Erfarenheterna från Leinokrisen, då strejkagitatorerna möttes av växande motstånd på arbetsplats efter arbetsplats, har fått sin valpolitiska bekräftelse. Eftersom valet har betydligt breddat den icke-socialistiska majoriteten i riksdagen kan emellertid socialdemokraterna inte ensamma göra anspråk på en förgrundsställning vid regeringsbildningen. Tidigare fantasier om en socialdemokratisk ministär à la Tanner för tjugu år sedan måste te sig föga lockande. Förmodligen är det presidentens strävan att uppnå en modifierad fortsättning av den nuvarande samlingsregimen. Med kännedom om både agrarernas och socialdemokraternas envetna bevakande av sina intressen kan man vänta utdragna förhandlingar under senare hälften av juli. Frågan om folkdemokraternas placering hör givetvis också till de besvärliga problemen. Enligt en uppfattning som syns vara gemensam för det ledande skiktet inom alla partier bör kommunistpartiet fortfarande vara representerat. Inte för att det behövs för själva regeringsarbetet, inte heller för att man trivs med att ha agenter för främmande makt mitt i sin krets — men för Sovjets skull. Kommunisternas kvarstannande trots valnederlaget skall demonstrera att den utrikespolitiska kursen är oförändrad.

Enligt den finska efterkrigspolitikens grundregler är det särskilt angeläget att de erkända uttrycken för denna kontinuitet liksom understryks när folkets antikommunistiska självhävdelse i så hög grad präglar valakten. Man har försökt framställa valet som en uteslutande inrepolitisk handling. Om man vill låtsas vara främmande för drivande motiv vid folkets ställningstagande, så kan man ju göra denna formalistiska bestämning. Ryssarna lär ändå inte låta lura sig av den. De kan inte undgå att se att valet framför allt har varit ett d e m o k r a t i s k t b e r e d s k a p s v a l riktat mot alla omstörtningsförsök — inte minst sådana som inspireras eller direkt leds utifrån. Beredskapen behöver inte bli svagare för att en eller annan kommunist släpps in i regeringen, det är det finska resonemanget. Hur ryssarna värderar detta medgivande, jämfört med den realitet som uppbådet i valet utgjorde, det kommer att visa sig först småningom. Det beror främst på det stora sammanhanget, på den ryska politiken i samband med Berlinkrisen, jugoslaviska kraschen osv. Det är detta beroende som gör att finnarna aldrig kan känna sig säkra.

Belåtenhetens regering

Den ekonomiska utvecklingen efter kriget är inte någon olycka, sade finansministern när han sent på lördag eftermiddag började ett politiskt tal på halvannan timme inför den glest besatta andra kammaren, och någon timme tidigare hade statsminister Erlander efter måttet av sina krafter lagt ut samma tema i medkammaren. Att vi är mitt uppe i en otäck ekonomisk kris och att varken initierade eller utanförstående vet hur många månader resterna av valutareserven skall räcka och vad som skall komma sedan, hela detta allvarsläge försöker regeringen dölja över valen bakom den tunna kuliss som den vävt av sina samtal med organisationerna. Ändå blev debatten i många avseenden upplysande. Det framgick exempelvis att regeringen har emot sig en mycket klart nyanserad opposition, en omständighet som tycktes förbrylla både stats- och finansministrarna, ty deras taktik vacklade mellan försök att måla alla sina kritiker i ett stycke med de svartaste högerfärger och att förebrå meningsmotståndarna brist på alternativ till regeringspolitiken med den enkla motiveringen att inga andra uppslag räknas än sådana som framförs av en samlad opposition.

Ändå var det påfallande i vilken utsträckning debattens förlopp och resultat bestämdes av hr Ohlins uppläggning. Hans huvudyrkande i den aktuella krisfrågan, att man skulle söka en lösning genom samstämmighet mellan investering och sparande, godtogs förbehållslöst av finansministern. Formellt uppfyllde denne också folkpartiledarens krav att regeringen skulle ge till känna hur den ekonomiska politik är beskaffad som den går till val för. Men bara formellt, ty den socialism som hr Wigforss med högburet huvud och patetisk stämma bekände sig till hade mycket litet att göra med det praktiska livet. Den avsvor alla planer på att förstatliga och centralisera näringslivet och presenterades som en socialism av mycket oskyldigt samhällsfilosofiskt snitt, enligt finansministerns beskrivning närmast en litet mer avancerad fas av hr Ohlins egen socialliberala samhällsuppfattning. Denna lenhet hindrade inte att klorna ibland skymtade ganska tydligt i silkestassen — hos hr Wigforss genom tankeexperiment om hur arbetarnas förtroende till en eventuell borgerlig majoritets saneringsprogram kunde komma att te sig och hos statsministern genom tämligen tydligt hot om växande oro på arbetsmarknaden i händelse av en annan regim än den nuvarande.

Det var inte hr Erlanders enda uppträdande som trollkarlens lärling. Också i ett annat stycke förekom han hr Wigforss och fördärvade genom klumpig hantering en rekvisita som var beräknad för större fingerfärdighet. Det gällde en katalog som de båda statsråden låtit ställa i ordning över den häpnadsväckande tillväxten i antalet telefoninstallationer, den enorma frekvensen i järnvägsresorna och över bostadsbyggandets i hela världen oupphunna svenska rekord. En rad exempel alltså på ett välstånd som är skenbart, som just illustrerar hur landet lever över tillgångarna därför att det på bred front delar ut förmåner som inte är intjänta än och som därför endast kan betalas med inflation och följaktligen saknar den verkliga standardförbättringens stadga och varaktighet. Inför regeringens belåtenhet med tillståndet i landet påminde man sig ovillkorligen ett tidigare tillfälle, då en politiker försökte förgylla upp en ohållbar inflationshushållning genom lösryckta statistiska siffror, som avsåg att ge illusion av uppsving och välmåga. Det var Hjalmar Hammarskjöld som gjorde konststycket i en remissdebatt under det förra världskriget. Samma år störtades hans ministär.

PRESSGRANNAR

Avgörandet om tryckfriheten var inte någon partifråga, och därför kan de liberala inte tillmätas större förtjänst eller de konservativa utsättas för beskyllningar med hänsyn till behandlingen, säger det förnärmade Svenska Dagbladet (h). Resonemanget är mycket typiskt. Bara högern hinner ordna anletsdragen och medverka i slutakten — som den numera ofta gör på sitt undfallande sätt — anses partiet vara "lika bra som alla andra". Passivitet och följsamhet är för närvarande högerns främsta dygder. Hr Domö har dessa drag ovanligt tydligt utpräglade, vilket framträdde även under tryckfrihetsdebatten. Den citerade tidningen talar emellertid om ett missförstånd beträffande den högt ärade ledaren, som inte — såsom man påstått — av pur förlägenhet skulle ha avstått från att rösta i en av de viktigaste voteringarna:

Det verkliga förhållandet är att herr Domö röstade för K. M:ts förslag i fråga om utgivningsförbudet, alltså för det förslag, som innebar att utgivningsförbud skulle kunna utfärdas under krig men icke i det läge, som karakteriseras som "krigsfara". Detta borde vara tillräckligt för att ange högerledarens mening.

Expressen (fp), som kom med uppgiften om högerledarens självutplåning, svarar:

Det första man kan begära av ett "frihetsparti" är väl ett enigt och rakryggat uppträdande i stora frihetsfrågor. Vad hr Domös röstning i fråga om krigsfaran beträffar, så kan han nog inte komma ifrån att han vid denna omröstning, som endast skedde genom uppresning (det gäller utskottets förslag!), först tänkte resa sig vid ja till utskottet, men underlät detta och sedan blev sittande även vid nej till utskottet. Att förneka detta är nog rätt dumt av hr Domö, då det på pressläktaren fanns de som speciellt inriktat sig på att följa hr Domö i de olika omröstningarna för att verkligen få se var "frihetspartiets" ledare stod.

Det var kanske någonting mitt emellan — varken stående eller sittande utan hukande. Det är också en uttrycksfull attityd.

Det finska exemplet med köttransoneringens upphävande skall vi akta oss för att följa, skriver Skånska Socialdemokraten varnande. Det är bara liberal demagogi att folket skulle ha någon glädje av att slippa ransoneringen:

Ett upphävande av ransoneringen skulle endera medföra att köttet försvann från boddiskarna eller att priserna blev så höga att de fattigare befolkningsgrupperna inte hade råd att äta kött i samma utsträckning som nu... Att boddiskarna är fulla av kött och fläsk numera i Finland betyder inte att tillgången är så mycket större nu.

Trots vår ransonering hade vi 5 och 1/3 kg mera kött att äta per invånare än vad finnarna hade. Ändå har vi inte hört talas om att våra köttransoner ur folkhälsosynpunkt borde sänkas... Det kan inte hjälpas att det finska exemplet knappast verkar efterföljansvärt.

En annan sak är att finnarnas synpunkter på köttransoneringen också påverkas av de speciella finska förhållandena. Ransoneringsmoralen är inte precis hög i Finland, och i den mån en ransonering inte efterleves blir ju också dess värde problematiskt.

Den svenska ransoneringsmoralen är inte heller numera så mycket att skryta med. Samhällsmoralen skulle fara bäst av ransoneringssystemets inskränkning fortast möjligt. Beträffande de förargelseväckande finnarna påpekar Vestmanlands Läns Tidning (fp) i ett nytt inlägg:

Den finska produktionen av kött anges till 100 miljoner kilo under 1947. Det är en svårkontrollerad siffra, speciellt vad angår den del som faller i tiden före ransoneringens upphävande på våren detta år. Vem vägde det kött som konsumerades dessförinnan? I Finland anser man att det var en bråkdel som på den tiden gick den legala vägen, resten tog svarta marknaden. En svensk högertidning anförde häromdagen att köttproduktionen i Finland efter ransoneringens upphävande skulle ha fördubblats. Det är naturligtvis oriktigt i sak även det, men säkert kan man visa klara siffror även för det påståendet. Allt detta anfört som en varning för övertro på siffrors beviskraft. Därmed vill vi inte bestrida att den svenska köttkonsumtionen skulle ligga högre än den finska. Så mycket underligare måste det då te sig att man reder sig utan ransonering i Finland.

Påståendet att endast de rika äter kött i Finland medan de fattiga får vara utan varieras nu så att "det går inte att komma ifrån att det är de höga köttpriserna som reglerat efterfrågan". Det är åtminstone principiellt riktigt, men det är ännu svårare att komma ifrån att det finska folket sedan något mer än ett år är innerligt belåtet med att vara av med köttransoneringen:

Det finska socialdemokratiska partiet blir i dessa dagar troligen landets största parti. Till vänster om sig har man det nästan lika stora folkdemokratiska förbundet. Hade det inte varit naturligt om något av dessa partier satt köttransoneringens återinförande på sitt program, om det verkligen förhållit sig som våra socialdemokrater velat göra gällande, att "i Finland är köttet visserligen fritt, men det finns kött endast för de rika"? Jo, det hade verkligen varit naturligt. Varför har man då inte hört av sådana krav? Därför att finnen i gemen funnit, att för honom innebar köttransoneringens slopande en fördel.

Man skall vara riktigt svenskt ransoneringsfrälst för att komma till annat resultat.

Nu tillfrågas de svenska valmännen om de vill uppmuntra denna regleringssträvan och belöna dessa ansträngda försök att nedvärdera konsumenternas fria val.

Titos "revolt" förändrar naturligtvis icke i och för sig tillståndet i och omdömet om polisstaten Jugoslavien. Ingenstädes i öster har alla politiska och mänskliga rättigheter så konsekvent avskaffats, intet annat lydparti under Moskva har så metodiskt tagit skräcken i sin tjänst, erinrar Eskilstuna-Kuriren (fp). Hundratals vittnesgilla människor har berättat om terrorn, som riktat sig mot alla samhällsklasser och som på ett kusligt sätt präglats av den traditionella serbiska grymheten:

Absolut lydnad och underkastelse har varit och är alltjämt villkoret för att få behålla liv och frihet, och all opposition har med de mest drastiska medel utrotats. Folk som rest dit för att studera med starka sympatier för detta "folkdemokratiska" experiment ha farit därifrån fulla av avsky. Ett av de få undantagen är fru Alva Myrdal, som villigt och glatt instämde i kommunistiska journalisters lovsånger över Tito och hans verk i "det nya landet".

Just nu tiga de senare. Det finns för Ny Dag av i dag ingenting så likgiltigt, så berövat varje nyhetsvärde, som meddelandena från Jugoslavien.

De återges visserligen — men så undanskymda som möjligt — och kommenteras endast med en gråtmild förmaning till Jugoslavien att snarast möjligt axla oket igen och "icke återvända till splittringens tid". Kommunisterna i Finland syns inte vara lika övertygade om att "solidariteten med övriga slaviska folk" skall besegra nationalkänslan och gastar i högan sky om "förräderi mot arbetarklassen". Ungefär samma tonfall hörs från Frankrike, dock dämpade på ett sätt som tyder på att man endast motvilligt lyder order. Jugoslaviens grannländer gör aktningsvärda försök att sätta sig mellan två stolar:

Endast det morska, vilda Albanien, som inte hade en aning om vad partipolitik var, innan ryssarna "upprättade" ett kommunistiskt parti i landet, svär obetingat på kominforms ord. De övriga vasallerna ha begagnat tillfället, ett sällsynt och kanske sent återkommande tillfälle, att vädra sin olust och sin maktlösa förtvivlan över beroendet, över terrorn, över den systematiska utplundringen. Förr eller senare återföras de väl med lämpliga maktmedel till ordningen, men järnridån har för ett ögonblick remnat och avslöjat vad som döljs bakom den av upprorsanda och kvardröjande motståndsvilja, allt faktorer som verka hämmande på Sovjetunionens aggressivitet och måhända på ett för vår världsdel lyckligt och avgörande sätt kommit den östra stormakten att vila på hanen under de mest kritiska åren.

Amerikansk tro

DEN 2 JULI 1776 förklarade sig "Amerikas tretton förenta stater" vara oavhängiga; i stället för brittiska kolonier var de oberoende stater. Två dagar senare antog de 56 i Philadelphia församlade representanterna "the Declaration of Independence", självständighetsförklaringen, som avsåg att klargöra motiven för det förut fattade beslutet. Denna förklaring är till större delen en anklagelseakt mot den brittiska kronan och redogör ingående för de enligt amerikansk åsikt rättsstridiga och kränkande åtgärder som lett till brytningen. Av de sju ordinära trycksidor som förklaringen omfattar är det de inledande satserna som gjort aktstycket till en milstolpe i de politiska idéernas historia. De lyder:

"Då det under den mänskliga utvecklingens lopp blir nödvändigt för ett folk att upplösa de politiska band som förbinder det med ett annat och att bland världens nationer intaga den särskilda och likaberättigade ställning till vilken Naturens och Naturens Guds lagar berättigar det, kräver en passande respekt för mänsklighetens åsikter att det skall klarlägga de skäl som gör upplösningen nödvändig. — Vi håller dessa sanningar för självklara, att alla människor skapats jämlika, att de av sin skapare begåvats med vissa oförytterliga rättigheter, att bland dessa är liv, frihet och strävan efter lycka — att för att trygga dessa rättigheter styrelser upprättas bland människorna, som härleder sin rättfärdiga makt från de styrdas samtycke — att när någon styrelseform blir farlig för dessa syften det är folkets rätt att ändra och att upphäva den och upprätta en ny styrelse, grundad på sådana principer och organiserad i sådan form att den synes folket ägnad att bringa trygghet och lycka."

Huvudförfattaren till självständighetsförklaringen var Thomas Jefferson, tjugufem år senare president och ledare av det demokratiska partiet; bland medlemmarna av den kommitté som hjälpte honom vid utarbetandet var Benjamin Franklin och John Adams. För dessa män var verkligen de satser de utformade "självklara" sanningar, uttryck för den filosofi vars främste representant var John Locke och som de ansåg sig blott ha anpassat efter amerikanska traditioner och erfarenheter. Men de var väl medvetna om att denna filosofi icke var självklar för alla, att den tvärtom innebar en brytning med de åskådningar som ännu var officiellt härskande i länderna på andra sidan Atlanten. Självständighetsförklaringen var en utmaning mot den konservativa ordningen i Europa, den innebar att det unga Amerika gjorde till sina de idéer som i den gamla världen var kritikens och oppositionens.

Vilka var då dessa idéer? Den världsliga motiveringen och det världsliga syftet bör främst understrykas. Man åberopade de lagar som fastställts av naturen och naturens Gud. Denna sats var det mänskliga förnuftets emancipationsförklaring. Genom att studera naturen, den omgivande verkligheten, var det för människorna möjligt att klarlägga de handlingsregler som de måste följa. Bakom naturen stod visserligen dess skapare, Gud, men just därför kunde hans mening utforskas genom det obundna förnuftet, utan stöd av bibelord eller präster; Gud förvandlades från omedelbar ledare till garant för rationella resonemang. Det mänskliga samhällets syfte — så tedde sig förnuftets första upptäckt — var icke blott att utgöra den ram inom vilken de enskilda under ett efemärt jordeliv kvalificerade sig för himmel eller helvete, utan att verka för den timliga lyckan. Denna idé om människans jordiska lycka var, har det sagts, "en revolutionär politisk princip"; därmed lades "grundvalarna för en av de största sociala, politiska och psykologiska omvälvningar som världen känt".

Enligt Lockes och andra författares spekulation måste man för att upprätta ett gott samhälle tänka sig att själva samhällsbildningen uppstått genom ett avtal mellan de enskilda och utgå från att detta avtal innehöll de grundsatser som styrelsen måste respektera eller tillämpa. Denna föreställning om samhällsavtal eller samhällskontrakt genomsyrar självständighetsförklaringen. Staten är skapad av människorna och för människorna — den är inte något högre väsen, för vilket individerna är medel att nå ett över dem stående mål. Själva upprättandet av den nya staten eller sammanslutningen av stater framstår som en tillämpning av kontraktsteorin, och självständighetsförklaringen blir en proklamation av de centrala punkterna i kontraktet. Till dessa punkter hör folkstyrelsen: en styrelse kan rättfärdigas endast genom de styrdas samtycke, och den styrelse som inte tryggar den enskildes oförytterliga rättigheter är det folkets rätt att avlägsna. Den demokratiska synpunkten kommer också fram i förklaringens mest ryktbara ord, "att alla människor skapats jämlika". Med dessa ord ville man klargöra att upprättandet och upprätthållandet av legala skillnader mellan människor på grund av deras härkomst är stridande mot naturens lag. Satsen om de individuella rättigheternas innebörd — "liv, frihet och strävan efter lycka" — var ett vagt uttryck för individualism och liberalism; medborgerlig frihet, religiös tolerans, respekt för äganderätten var de allmänna grundsatser som med dessa ord bekräftades.

Självständighetsförklaringen har ofta och med viss rätt betecknats som ett oklart uttryck för en ohållbar filosofisk åskådning. Den har också, och det är en väsentligare synpunkt, betecknats som det första av en statlig myndighet sanktionerade uttrycket för den åskådning som under de senaste århundradena representerat framsteget i västerlandet och vars honnörsord är frihet, lycka, demokrati, nationell självbestämningsrätt, tolerans och humanitet. Den har åberopats av sociala och nationella grupper som krävt likställighet eller frigörelse, den har varit en fana för stridande demokratier. Hur vaga dess satser än är, så inrymmer de tillräckligt många klara ord för att diktatorer och tyranner, från 1700-talets slut till våra dagar, skall förstå att de här proklamerade idéerna är deras fiender.

På några punkter har förklaringens teser — liksom liknande satser i 1789 års franska rättighetsförklaring — kunnat tolkas på skilda sätt. Jämlikhetsprincipen och grundsatsen om rätten till frihet och lycka har i överensstämmelse med författarnas avsikter uppfattats som syftande blott till en legal eller formell likställighet, som en varning mot statslagar och statsingripanden, det var i huvudsak gammalliberalismens tolkning. Men samma ord har kunnat ges den innebörden att staten bör aktivt arbeta för att utjämna ekonomiska och sociala skillnader, varvid någorlunda lika möjligheter för alla i fråga om uppfostran och utbildning är minimikravet; det är socialreformismens linje, vare sig den företrädes av nyliberalismen eller socialistiskt färgade riktningar. — Menas med den sista av de citerade satserna i förklaringen att varje folkgrupp som anser sina intressen kränkta har rätt att bryta sig ut ur samhället, liksom amerikanerna frigjorde sig från England? Med den tolkningen kunde sydstatsmännen i USA år 1861 begagna självständighetsförklaringen för att rättfärdiga sitt utträde ur unionen. Inom nordstaterna förnekade man däremot att slaveriinstitutionen gjorde Södern till "ett folk" i den mening som förklaringens första sats avsåg.

Förenta staternas inre liksom mycket av deras yttre historia kunde skrivas ur självständighetsförklaringens perspektiv. Då oberoendet blev en realitet framstod förklaringen som den första och största amerikanska statshandlingen. Dess undertecknare omgavs med ära, huset där det skett blev en vallfartsort, den 4 juli blev nationaldag. Förklaringens principer utformades i detalj i statliga rättighetsförklaringar och sedan i unionsförfattningen, de förkunnades i diplomatiska akter, i proklamationer och i högtidstal. De här citerade satserna betraktades som kärnan i den amerikanska tron, som bevis på Amerikas särprägel, som uttryck för Amerikas mission i världen. Varje skolbarn lärde dem utantill.

En tid kom då även självständighetsförklaringen blev omtvistad, den stora splittringens tid före och under inbördeskriget. Hur kunde slaveriet försvaras i en stat byggd på grundsatsen "att alla människor skapats jämlika"? Den frågan ställde man i Norden. Att samhörighetskänslan och därmed unionen vacklade blev klart då Söderns ledare, Calhoun, svarade att den satsen var rent nonsens, att tvärtom alla människor skapats olika. Hur stor förklaringens prestige likväl var framgår av att även de mot unionen fientliga sydstatsmännen hänvisade till dess ord om rätten att ändra styrelsen och att lösgöra sig från tyngande politiska band. På båda sidorna i inbördeskriget sade man sig handla i förklaringens anda.

Ännu i dag är självständighetsförklaringens auktoritet orubbad. De kommittéer som under det senaste året framlagt betänkanden om åtgärder mot rasförtryck och om demokratisering av undervisningen åberopar förklaringen som stöd för sina radikala förslag. Alla de som verkar för humanitet, tolerans och jämlikhet vet att de hämtar styrka ur sitt förbund med en sedan århundraden erkänd värdering. De ord som den unge Jefferson skrev ned under ett par hetsiga sommardagar 1776 har gjort framsteget till tradition i Amerika.

Herbert Tingsten

KRING EN KLARINETT

JAZZMUSIKEN FÖDDES i New Orleans bordelldistrikt på 1890-talet, emigrerade uppför Mississippi under första världskriget till Chicago, där den frodades under förbudstiden fram till 1930 för att sedan, enligt ortodoxa jazzkritikers bestämda mening, vara i utdöende eller i varje fall på betänkliga villovägar. Den genuina jazzen är enligt dessa kritiker den klassiska New Orleans-stilen och dess fortsättning Chicagostilen: dessa båda skolor har sedan mer och mer förkvävts av den kommersiella jazzen, och dess utövare blir äldre och faller ifrån. Som en av de mycket få vita musiker som anses spela obefläckad, klassisk jazz, godtagbar även efter stränga mått, brukar nämnas klarinettisten *Milton Mezz Mezzrow*, numera direktör för ett grammofonbolag i New York. Han har aldrig varit stjärnmusiker och aldrig åtnjutit någon vidsträckt popularitet. Han är okänd utanför kretsen av de mest envetna jazzentusiasterna, till vilka som bekant också räknas den allestädes närvarande Sartre. Ur sin relativa obemärkthet som musiker har Mezzrow emellertid framträtt som författare av en hänsynslöst uppriktig och fängslande självbiografi, som har intresse långt utöver det den kan påräkna från de jazzintresserade. Den heter *Really the Blues* (Random House, $ 3.00; under medverkan av Bernard Wolfe).

Det är strängt taget, trots den konsekventa galghumor, det slangspäckade expressiva språket med dess kullerbyttakomik och trots författarens förkärlek för groteska situationer, en djupt allvarlig berättelse om hur en människa förbränner sig i konsten. Det måste både förvåna och stöta många: en jazzklarinettist med pretentionen att kallas konstnär! Värderingen av jazzen som musikform är dock i detta sammanhang inte så utslagsgivande som Mezzrows situation. För Mezzrow är jazzen, när han resonerar förståndsmässigt om den, den enda rent amerikanska konsten och den enda konstform som förmår ge en täckande, adekvat bild av amerikanskt liv — inte småsmulor alltså. Viktigare är att Mezzrow är besatt av jazzen så som bara en konstnär kan vara besatt av konsten. Jazzen är för honom hans hela liv, hans livsförutsättning. Strävan att hålla vid liv den klassiska, spontana New Orleans-jazzen och skydda den för besmittelse såväl av Debussy och Ravel som av kommersiella, publikfriande tendenser ger honom hela hans livsinnehåll. Hur pass allvarlig saken är för den ryskamerikanske juden Mezzrow visar hans brott mot all konvenans. Negrerna har skapat jazzen, den enda amerikanska konstformen — det är Mezzrows utgångspunkt. Han dras från början till negrerna, han omfattar deras artisteri, deras livsstil med passion. Han skiljer sig från sin vita hustru och gifter sig med en sydstatsnegress efter att som nästan enda vit ha levt i åratal i Harlems centrum. Och när han vid en av sina inte fåtaliga fängelsevistelser skrivs in av fångvaktaren uppger han sig vara neger för att få vara hemma hos sina svarta vänner och slippa från den vita avdelningen. Negrerna är renare, dekreterar han; de är inte råa i mun som de vita; deras liv är sång och musik; och deras musik är jazz.

Mezzrow föddes i Chicago 1899, förde en dagdrivartillvaro på boxningsgymnasier och biljardsalonger och dömdes helt ung till en korrektionsanstalt efter "billån". I Pontiac-fängelset lärde han sig spela klarinett av en negerpojke. Han var frälst.

Mezzrow berättar oförbehållsamt om sitt följande ostadiga liv innan- och utanför fängelsemurarna, i besinningslöst sprit- och narkotikamissbruk, ständigt snuddande vid brottsligheten, men envist klängande sig fast vid klarinetten — hans räddning, hans enda chans, hans konst. Han lever intensivt med i Chicagos tjugutal, spelar på en illegal sylta som ägs av Al Capone, sover några timmar om dagarna, men aldrig om nätterna, lägger sig till med vanan att röka reefercigarretter (innehållande haschisch), konsumerar duktigt med förbjuden visky och rasar tillsammans med andra musiker från nattklubb till nattklubb på South Side för att lyssna till de stora svarta idolerna — sångerskan Bessie Smith, trumpetaren Louis Armstrong, som i extas blåser med sönderspruckna, blodiga läppar, och många andra. De vita musikerna med den nu nästan legendariske Bix Beiderbecke i centrum lever ett desperat bohemliv, kommer aldrig ur sina nattklubbssmokingar, sitter tillsammans om nätterna i bakruset och letar sig fram till den rätta musiken på sina instrument, nyktrar plötsligt till och skapar vid dessa kollektiva vakstunder sin konst.

Mezzrow har inte rätta orken, han glider regelbundet bort från musiken, lär sig äta opium bland perverterade och sliskiga gangsters i Detroit (alls inte Hemingway-hårda) och försörjer sig och sin hustru, som är modist, som reefersmugglare. Han flyttar till Harlem i New York och blir dess reeferfurnissör, samtidigt som han slutgiltigt sjunker till botten. Han rapporterar ingående om sina digestionsbesvär, och man får dramatiskt följa honom fram mot en själslig och fysisk kollaps. Själv är han böjd att se orsaken därtill i att han tvingas spela i en undermålig stjärnorkester; att den kan bero på hans mångåriga konsumtion av allehanda gifter faller honom inte in. Han räddas genom att resa till ett engagemang i Paris och få god, äkta konjak i stället för Capones blandade förbudsvisky. Han är långtifrån färdig i och med det. Han kommer tillbaka till New York, sätter i gång med opiet värre än någonsin och lever ett par år nere i en källare med en filt och ett opiumlager. Tack vare sina negervänner, framför allt Louis Armstrong, rycker han upp sig igen och börjar spela. Hans skildring av opieätarens övergång till vaket liv står stundtals inte efter Thomas De Quinceys. Han avtjänar nytt fängelsestraff, men mäktar till slut med en insats: han framför offentligt den första blandade jazzorkestern, med negrer och vita.

Mezzrow vittnar med stor bitterhet om rasdiskrimineringen i USA. Själv har han fått känna av sin judiska börd, inte minst i fängelserna. Men trots allt eländet har han städse bibehållit ett strålande humör, en barnafrom nyfikenhet på allt livet bjuder, vare sig det är normalt eller förvänt. En bilfärd genom ett landskap är för honom lika märkvärdig som en orgie på en nattklubb. Han skildrar bådadera med samma friska ögon. Hans milda humor och oreflekterade kärlek till medmänniskorna strömmar emot en från varje sida. Han framstår mitt i sitt urspårade liv som oändligt sympatisk.

J. O. O.

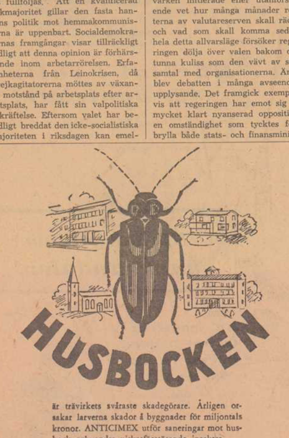

är trävirkets svåraste skadegörare. Årligen orsakar larverna skador å byggnader för miljontals kronor. ANTICIMEX utför saneringar mot husbock och andra virkesförstörande insekter.

Mot låg årsavgift utfärdas garantiavtal, varigenom byggnadens ägare erhåller kontinuerlig kontroll och kostnadsfria saneringar mot husbocken.

Rådgör med våra experter!

ANTICIMEX

Riksorganisation för skadedjursbekämpning

Vasagatan 46 - Stockholm - Telefon: 231560

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.